

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 46. 691–693. 2002.

1956 eseményei a szegedi karon

Dr. Kata Mihály

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedekben sokféle – gyakran ellentétes – véleményt fogalmaztak meg 1956 valóságát illetően. Most két könyv is megjelent, amelyek hitelesnek tekinthetők, mivel a kéziratban szereplők és e cikk szerzője is – kisebb-nagyobb mértékben – szintén szemlélője és résztvevője volt az eseményeknek.

1. Irodalmi előzmények

Lassan évtizede, hogy a Gyógyszerészet hasábjain *Nikolics* professzor reprezentatív dolgozatot publikált, amelynek szerzője akkor – még élő szemtanúk véleménye alapján – feldolgozta az 1956-os forradalom és szabadságharc hazai gyógyszerészi vonatkozásait [1]. A Gyógyszerészi etika egyetemi jegyzet szerzői – közelmúltunk e jeles történelmi eseményének bemutatására – szintén szántak egy fejezetet [2].

Időközben két gondosan szerkesztett könyvet is kiadtak; hitelességüket a Magyar Rádió magnófelvétele és a visszaemlékezők élményei igazolják [3–4].

2. Előzmények és kizárások

A történelmi előzmények jól ismertek: részvétel egy – a németek oldalán elvesztett – értelmetlen világháborúban, békediktátum és hadisarc, hozzávetőleg 900 ezer magyar ember esztelen halála, lerombolt ország, újjáépítés, polgárosodást segítő politikai döntések, hatalomváltás, államosítások stb.

Ugyanez a gyógyszerészek szempontjából: 266 – dokumentálhatóan – meghalt, kivégzett vagy eltűnt gyógyszerész [5–7], sokan kerültek hadifogságba, mások külföldre men(ekül)tek, fővárosi gyógyszertáraink zömét találat érte, a vidékiek jelentékeny része szintén megsérült vagy kifosztották, nem volt gyógyszer és természetesen gyógyszeriparunk is megsemmisült. Itt is következett az újjáépítés, lassan hazakerültek a hadifoglyok is (sorsukat hitelesen éppen *Örkény István* írta meg: *Lágerek népe*), voltak munkanélküli gyógyszerészek (egy 1947-es jelszó: *„Hízódjunk összebb a tára mellett, hogy elférjenek munkanélküli kartársaink. Nyakunkon a tél!”*) [8], majd a gyógyszertárak államosítása. Az ötvenes évek elején megint sok gyógyszerész hiányzott.

1954-ben pl. a szegedi karra kb. 550-en jelentkeztek és az első évfolyamra 176 főt vettek fel (közülük 1959-ben Szegeden és Budapesten összesen 113-an végeztek, tízen kiténtetéses oklevéllel) [9]. Egyébként az egyetemen kitűnő vagy jeles eredményt elérő hall-

gatók tanulmányi és szociális ösztöndíja kb. 520 Ft volt; ebből fizették a kollégiumot (50 Ft), a menzát (ebéd és vacsora 200 Ft), a füzeteket (mert könyv és jegyzet alig volt), ebből kellett telnie művelődésre, természetesen jegyeztek Békekölcsonnt és ha még maradt, tudtak segíteni szüleiken is. Ezek kimondottan kemény évek voltak (bár a többség nem nagyon törődött vele; tudomásul vette).

Olyanok is akadtak, akiket a hatalom megtorolt (ezt akkor is lehetett tudni, csak az emlékek megfakultak és az idő rostáján – sok mindennel együtt – ezek is kihulltak). Az ő nevük belekerült a két új könyvbe [3, 4]. Így pl. *„1954-ben a Szegedi Orvostudományi Egyetemről 'adatellhallgatás fegyelmi vétségének' (= származása elhallgatásának) elkövetése miatt többek között Wellish Judit 1. éves gyógyszerészhallgatót zárták ki”* [3].

„Csak László 1. éves gyógyszerészhallgatónak is az volt a bűne, hogy elhallgatta származását. Az ő apja az I. világháborúban volt katona és bátorságával kiérdemelte a vitézségi címet. Az idősebb Csák több, mint három évtizeddel korábbi vitézségéért fiának kellett fizetnie (...). Ezt a folyamatot akkor nem nevezték 'numerus clausus'-nak, ahogy 'numerus nullus'-nak sem, miként indokolt lett volna ...” [3].

„Az egyetemről való eltávolítások még 1956-ban is folytak. Osa Eszter gyógyszerészhallgató volt Szegeden. Vétke az volt, hogy (...) apja földjeként csupán 30 hold körüli birtokot vallott be. Közben a vizsgálódások során – mert ilyenek is voltak – kiderült, hogy az akkor már 70. életévét jól túlhaladott apának 1945 előtt 45 hold földje volt, tehát így is, úgy is kuláknak számított, ráadásul egy ideig még falusi bírónak is tevékenykedett, emiatt aztán a lányát azonnal kizárták (...). Bár az már a kor jele volt, hogy fellebbezések, utánajárások és igazolás beszerzése után Osa Esztert visszavették a gyógyszerészkarra” [3]. Megjegyzésem: a tanács tényleg 30 hold földről adott igazolást!

Egyébként (1949-től 1956-ig) a munkás- és parasztszármazású diákok aránya kb. 50–55% között volt; ill. kb. 30% értelmiségi, kb. 15–20% alkalmazott és egyéb származású hallgató tanult. Az arányok más karokon is hasonlóak lehettek. – A hírek szerint minden karon volt legalább 2–3 besúgó.

3. Megalakult a MEF(e)SZ

A férfi gyógyszerészhallgatók 1956 nyarán is nyári katonai kiképzésen voltak (Hódmezővásárhely). E mozgalmas hónapok története a korabeli sajtóból jól nyomon követhető. Szeptember közepén megindult az

egyetemi oktatás. Mivel a Dunán március közepén levonult áradás Mohács-szigeten is nagy károkat okozott, hamarosan – szeptember 23-tól, három héten át – tíz harmadéves hallgató vett részt Homorúd község újjáépítésében; nevezetesen *Cseh János, Erdős Sándor, Incze László, Kata Mihály, Pálfi István, Polgár József, Rósa István, Szentirmai Béla, Torma Sándor és Zsótér József* (igazolásuk szerint „*Mohács-sziget építésében eredményes munkát végeztek*”). Amint visszaérkeztek, pótolniuk kellett a gyakorlatokat és az elméleti előadások szövegét (heti 40 óránk volt, egyeseknek plusz gyógyszerertári gyakorlat is). Közben hallani lehetett gyűlésekről, amelyek akkoriban ugyancsak gyakran voltak.

A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége Szegeden az *Auditorium Maximumban* 1956. október 16-án alakult meg (MEFESZ, eredetileg MEFSZ, az „e” ejtéskönnyítő hangként került a rövidítésbe). Ebben különösen a jogász hallgatók voltak aktívak. Előző napi összejövetelükön már elhatározták, hogy a hat kar hallgatói 3–3 személyt választanak az ún. 18 fős intézőbizottságba, amelynek feladata volt a végleges szervezeti szabályzattervezet és program elkészítése. Erről három nappal később a *Délmagyarország* rövid hírből számolt be [10]. A gyógyszerészhallgatókat *Kádár Dezső IV., Nagy Imre és Varga Edit II.* éves diák képviselte.

A MEFESZ szervezeti szabályzatának megtárgyalása és elfogadása október 20-án volt. Az Ady téri épület nagy előadója zsúfolásig megtelt; állóhely sem maradt, sőt – kihangosítás után – a folyosókon és az utcán állók is részesei lehettek az eseményeknek.

A gyűlés elnöke *dr. Perbiró József* professzor volt, továbbá jelen volt *dr. Baróti Dezső* rektor és *dr. Fodor Gábor* akadémikus. A nagygyűlésen a Magyar Rádió 9 magnótekeresre felvételt készített [4]. *Kiss Tamás* könyvből tudjuk, hogy a gyűlésen hozzászólt *Szendrei Kálmán* és *Erdős Sándor III.* éves hallgató is. Arról szintén döntöttek, hogyan kell eljárni, ha két kar határozata ellentétbe kerülne egymással.

Egyébként a diákok – többek között – követelték, hogy az 1949-es címert váltsák fel a Kossuth-címerrel, a hadifoglyokat hozzák haza, adják vissza a déli harangszót, a hallgatóknak számára töröljék el a honvédelmi oktatást és március 15-e legyen nemzeti ünnep.

Bill Lomax angol történész – aki akkor hazánkban tartózkodott és az eseményekről tényfeltáró könyvet írt – állítja, hogy a forradalom Szegeden kezdődött.

Marosán György, a PB tagja „egyetemi stricik”-nek nevezte a fiatalokat. A szegediekről az volt a véleménye, „*ha kell, lemegyek, de egy feltétellel, ha (...) tűzparancsra kapok felhatalmazást*” [4].

4. „Mít kívánnak a szegedi gyógyszerészhallgatók?”

Október 19-én a SZOTE gyógyszerészhallgatói nagygyűlést tartottak, amelynek egyik szervezője és a

rendezvény elnökségének tagja *Kádár Dezső* negyedéves diák volt [3]. Az összejövetel már annak tudatában zajlott, hogy *Kónya Albert* oktatásügyi miniszter két nappal korábban Szegeden járt és ígéretet tett az egyetemi ifjúság több követelésének teljesítésére. Ez tűnik ki a gyógyszerészhallgatók által elfogadott, 16 pontból álló követeléscsomagból is, amelyben többnyire a gyógyszerészképzést és szakmát érintő problémákra kerestek megoldást. Követeléseik az alábbiak:

- a lehető legrövidebb időn belül állítsák vissza az egyetem autonómiáját;

- Szegeden is hozzanak létre független gyógyszerészkart;

- addig is, amíg ez magvalósul, nevezzenek ki gyógyszerész dékánt;

- az önálló kar részére bocsássanak rendelkezésre épületet;

- vizsgálják felül a gyógyszerész kollégiumokat és a feleslegeseket töröljék;

- gyógyszerészhallgatóknak csak gyógyszerész képesítésű oktatók adják elő a szükséges kollégiumokat;

- az államvizsga anyagából töröljék a marxizmus-leninizmust;

- a gyógyszergyárakban és gyógyszerészeti intézetekben a laboratóriumi és kutató munkát gyógyszerész képesítésű oktatók lássák el;

- a gyógyszerertári központok igazgatói beosztását gyógyszerészek töltsék be;

- gyógyszerészek részére is tegyék lehetővé a doktori cím megszerzését;

- tegyék lehetővé, hogy az egyetem elvégzése után a hallgatók – hathónapi gyakorlat elteltével, államvizsga és approbációs vizsga nélkül – megkapják a gyógyszerészi oklevelet, ha a gyakorlati idő alatt elfogadhatóan dolgoztak;

- emeljék a gyógyszerészek fizetését és a gyakorlati időt töltő hallgató is kapjon teljes fizetést;

- falusi gyógyszerészeknek – fizetésükön felül – külön pótdíjat állapítsanak meg;

- a gyógyszerészek évi fizetéses szabadságát négy munkahétben határozzák meg;

- rendezzék a gyógyszerészek nyugdíját;

- az egészségügyi közép- és alsó káderek fizetését emeljék fel [11]. (Szerző egyrészt nem tartja feladatának, hogy a főként stílárius pontatlanságokat értékelje, másrészt azokban az eseménydús napokban ezeket elnézhetőnek véli).

5. Október 23. és a további események

Az emlékezetes október 23-i tüntetés este 6 órakor a Dóm térről indult, ahonnan több ezer diák – közöttük sok gyógyszerészhallgató is – vonult a Klauzál térre, ahol elénekelték a Himnuszt... Éjfél körül, ismét a Klauzál téren, egy gyógyszerész adjunktus felkapaszkodott a Kossuth-szobor talapzatára és azt mond-

ta: „Késő van, fáradtak vagyunk, gyerünk haza mindnyájan lefeküdni. Jó éjszakát mindenkinek!” [12].

Másnap elmaradtak az előadások. Szeged utcáin Romániából érkező szovjet harckocsizó csapatok vonultak át. Este újabb tüntetés volt; később (este 8 után) kutyás fegyveres ÁVH-sok rontottak be a SZOTE Vörösmarty utcában lévő kollégiumába; ahol „Kutyák, ellenforradalmárok” kiáltások közben géppisztolyokból vaktában lőttek a menynyezetbe és a falépcsőkbe... Ebből is okulva az egyetemi vezetők mindent megtettek, hogy a fiatalokat minél előbb hazautaztassák, amit kb. egy hét alatt nagyobb részt sikerült is elérniük.

Azonban a hallgatóság mintegy 10%-a Szegeden rekedt; ők vagy gyógyszerértárban dolgoztak, vagy a 150–200 fős egyetemi nemzetőr-zászlóalj tagjai lettek. Szegednek október 28-án éjjel már jól szervezett, felfegyverzett nemzetőrsége volt. Főparancsnoka november 1-től *Lazur Barna* főhadnagy lett. A nemzetőrség rendfenntartásra szerveződött; a 8–10 fős gyógyszerész egység is ilyen feladatokat látott el a Gogol utcai garázsnál és a repülőtéren.

November 3–4 éjjelén ők eredetiben hallották *Mindszenty* bíboros beszédét, majd hajnalban a miniszterelnök rövid rádióbejelentését: „Figyelem! ... Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke! Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!” – *Lazur Barna* minden egységnek kiadta a parancsot, hogy azonnal tegyék le a fegyvert. A könyv [4] *Kádár Dezső*t név szerint említi mint a nemzetőrség tagját.

November 22-én Melbourne-ban megkezdődtek az olimpiai játékok, ahol a magyar sportolók 10 aranyérmert nyertek, közöttük volt *Magay Dániel* (vívás). Vele volt *Órley Szabolcs*; 1954-ben mindketten gyógyszerészhallgatóként kezdték tanulmányaikat Szegeden.

November 4. után, egy héten át teljes apátia volt. Közben *Nagy Imre* II. éves hallgató és egyik társa felvette a kapcsolatot a helyi munkástanácsokkal. Röplapokat is készítettek és terjesztettek. Ők még 1957 januárjában is részt vettek a MEFESZ budapesti megbeszélésén. Március elején indult útjára az akkori hatalom szemében félelmetes jelszó: a MŰK, azaz a forradalmat *Márciusban Újra Kezdjük!* Sokan politikai indok alapján szakállt növesztettek.

6. Befejezés

Néhány mondat a gyógyszerészhallgatók vezetőiről: három fiatal, három sors. *Kádár Dezső* IV. éves hallgató 1933-ban született. Tagja volt az orvoskari

MEFESZ-nek és az Egyetemi Nemzetőr Zászlóaljnak, továbbá *Thuránszky Károly* tanársegéddel együtt a SZOTE Forradalmi Tanácsának [4]. *Kádár Dezső* Kanadában végzett és a Torontói Egyetemen lett a farmakológia professzora.

Nagy Imre II. éves hallgató 1919-ben született. A MEFESZ egyik vezetője volt. Utóbb 10 évre ítélték [4].

Varga Edit II. éves hallgató 1935-ben született; a 18 fős intézőbizottság harmadik gyógyszerészhallgató tagja volt. Szegeden 1960-ban avatták gyógyszerésszé.

Egyébként a felsőoktatás 1957. január 14-én indult újra; az első félév március 2-ig, a II. félév június 8-ig tartott. Akkoriban a két egyetemen mintegy 1200 gyógyszerészhallgató tanult.

1957. március 21-én megalakult a KISZ. Néhányan a gyógyszerészhallgatók közül is beléptek...

Száznál több szegedi egyetemista és főiskolás hallgató vált a megtorlás áldozatává; néhány gyógyszerész is, köztük említik *Nagy Imre* nevét [4] és másokról is tudunk. *Pozsgay Imre* 1989. január végi emlékezetes bejelentéséig tanácsos volt ezekről hallgatni!

1990-ben és 1991-ben emlékülés volt az Auditorium Maximumban, amelyen *Lazur Barna* is részt vett.

Leslie B. Bain szerint „az újkori történelem egyetlen eseményéről sem hazudtak annyit, mint 1956-ról”. Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy szellemiségének kisajátítása azóta is tart.

Sokan áldják sorsukat, hogy e csodálatos napok résztvevői lehettek. *Kertész Akos* író: „Soha olyan egység nem volt Magyarországon sem azelőtt, sem azóta, mint 1956 őszén... Ötvenhat a szocialisták öröksége...”. *Dr. Perbiró József*: „történelmünk során még soha nem tapasztalt ilyen egységbe forrotságot”.

IRODALOM

1. *Nikolics, K.*: Az 1956-os forradalom és szabadságharc gyógyszerészi vonatkozásai. *Gyógyszerészet* 37, 927–935 (1993) – 2. *Kata M.* és *Kissné Kapocsi E.*: Gyógyszerészi etika. Egyetemi jegyzet, Szeged, 2001. 51–52. oldal – 3. *Bálint L.*: 1956 – a forradalom Szegeden. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Szeged, 2000 – 4. *Kiss T.*: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged. Belvedere, Szeged, 2002 – 5. *Gáborján K.*: Gyógyszerészet 38, 845–847 (1994) – 6. A gyógyszerész (1946–1948) – 7. *Sági E.*: Gyógyszerészet 44, 474–480 (2000) és 45, 377 (2001) – 8. A gyógyszerész 2, 23–24, 763 (1947) – 9. Gyógyszerészet 3, 151–153 (1959) – 10. Az egyetemi ifjúság problémái. Délmagyarország, 1956. október 19 – 11. *Kádár D.*: Mit kívánnak a szegedi gyógyszerészhallgatók? Délmagyarország, 1956. október 21. – 12. *Tóth-Szenesi A.*: Rabok tovább nem leszünk! Délmagyarország, 2001. október.

M. Kata: *History of 1956 at Faculty of Pharmacy in Szeged*

Szegedi Tudományegyetem, Gyógyszerésztudományi Kar, Szeged, Zrínyi utca 9. – 6720